

Rovers, B. 1997. "Hoogenboom, B. en P. Hoogenboom-Statema (1996). Foute kroeg; horeca en criminaliteit in Rotterdam. Den Haag: SDU." Pp. 27-29 in het Tijdschrift voor de Politie, vol. 59.

Hoogenboom, B., Hoogenboom-Statema, P., *Foute kroeg: Horeca en criminaliteit in Rotterdam*. Den Haag: SDU, 1996, 320 pp. ISBN 90 5409 125 8

Volgens de auteurs van het boek 'Foute kroeg' bestaat er veel negatieve beeldvorming omtrent de betrokkenheid van de horecabranche bij verschillende vormen van (georganiseerde) misdaad. Volgens hen is deze beeldvorming vooral het gevolg van het vlak na elkaar verschijnen van enkele studies waarin melding wordt gemaakt van onrustbarende (criminele) ontwikkelingen in deze branche. Volgens Hoogenboom en Hoogenboom (H&H) zijn de resultaten van deze onderzoeken echter niet onafhankelijk van elkaar tot stand gekomen en valt ook overigens het een en ander aan deze studies op en aan te merken: ze kenmerken zich door een gebrek aan conceptualisering, soms is sprake van selectiviteit bij de keuze van de onderzoekselementen, er wordt een beperkt aantal bronnen gebruikt (vooral politiebronnen) en generalisaties en conclusies sluiten niet altijd aan bij het gepresenteerde onderzoeksmateriaal.

H&H onderzoeken of en zo ja, op welke wijze en in welke mate sprake is van verbanden tussen de (georganiseerde) misdaad en de horeca in Rotterdam. Daarnaast beschrijven en beschouwen ze het informatieproces bij de politie, in het bijzonder met het oog op de uitvoering van fenomeenonderzoek. Ten slotte wordt ook uitvoerig aandacht besteed aan de juridische- en beleidscontext. In de hiernavolgende bespreking van het boek beperk ik mij tot het onderzoek naar de relatie tussen horeca en (georganiseerde) misdaad in Rotterdam.

Zowel naar de uitwerking van de vraagstelling als naar de opzet van het onderzoek proberen de auteurs vooruitgang te boeken op het bestaande onderzoek. Zo constateren ze dat deze studies doorgaans wordt gekenmerkt door het gebruik van vage termen, zoals 'onderwereld-bovenwereld', 'verwevenheid', 'infiltratie' en dergelijke. Vaak wordt niet uitgelegd wat onder deze termen moet worden volstaan. Om een dergelijke vaagheid te vermijden kiezen H&H voor een delictgeoriënteerde benadering, dat wil zeggen ze bekijken in hoeverre specifieke misdrijven, zoals illegaal gokken, opiumwetmisdrijven, geweldpleging etc., zijn gerelateerd aan de horeca. Verder specificeren ze de wijze waarop horeca en criminaliteit aan elkaar gerelateerd kunnen zijn. Ze gebruiken hiervoor een indeling waarbij de horeca als slachtoffer, als dader en als gelegenhedsgever van criminaliteit wordt voorgesteld. Op deze wijze krijgt de vage aanduiding 'verwevenheid' conceptueel handen en voeten, ofschoon moet worden opgemerkt dat het onderscheid in de empirie niet altijd even gemakkelijk kan worden gemaakt, omdat de subtiele verschillen tussen daderschap, slachtofferschap en het geven van gelegenheid vaak buiten het waarnemingsbereik van de onderzoeker zullen liggen. Ook is vaak sprake is van meerdere betrokkenen die verschillende rollen spelen, zoals een eigenaar in de rol van dader, zijn zetbaas als slachtoffer en het etablissement als gelegenhedsgever.

Ten aanzien van de conceptualiseringsactiviteiten van de auteurs komt ook de vraag naar boven waarom zij wel de term 'misdad/criminaliteit' uit de vraagstelling hebben gespecificeerd, maar niet de eveneens amorfe term 'horeca'. Het gaat over cafés,

bars, discotheken, coffeeshops en sekshuizen, maar ook over wijkgebouwen, ijszaken, sportkantines, sociëteiten en speeltuinkantines. Volgens de auteurs moeten algemene uitspraken over 'de criminaliteit in de horeca' worden vermeden. In hun eigen boek slagen ze hierin maar voor de helft. De prevalentie van verschillende misdrijven, bijvoorbeeld de handel in harddrugs, wordt gerelateerd aan het totale horecabestand van Rotterdam, waarna wordt geconcludeerd dat het 'allemaal nogal meevalt', zeker in verhouding tot hetgeen politierespondenten hierover meedelen. Als lezer kun je je niet aan de indruk onttrekken dat deze politierespondenten waarschijnlijk een veel engere definitie van horeca hanteren dan de auteurs van het boek.

H&H constateren dat het bestaande onderzoek tamelijk eenzijdig leunt op het gebruik van kwalitatieve politiebronnen. Gezien de vele methodologische problemen die doorgaans zijn verbonden aan het gebruik van deze bronnen, is het volgens de auteurs wenselijk gebruik te maken van aanvullend materiaal. Ze doelen hierbij op zowel kwantitatieve politiebronnen als bronnen buiten de politie. Ze spreken in dit verband van triangulatie: zoveel mogelijk bronnen van diverse aard naast elkaar gebruiken en de gegevens aan elkaar relateren. De bronnen die in dit onderzoek worden gebruikt zijn: kwantitatieve politiebronnen (enquête onder CID-medewerkers, gegevens uit het horeca-administratiesysteem Rotterdam -HAR en uit het bedrijfsprocessensysteem Multipol), verder zijn in totaal 167 respondenten uit verschillende branches geïnterviewd, zoals horeca-ondernemers, politie-medewerkers, medewerkers van overheidsdiensten, belangenorganisaties etc. Er zijn ook vijf groepsinterviews gehouden met respondenten uit verschillende branches. Ten slotte is gebruik gemaakt van bestaande literatuur als bron van informatie. Hierbij gaat het vooral om artikelen uit kranten en opinietijdschriften.

Al met al is dus een breed scala van bronnen benut, hetgeen -zo blijkt spoedig- niet als een luxe kan worden beschouwd, omdat verschillende bronnen niet de informatie verschaffen waarop de onderzoekers gehoopt hadden. Het HAR blijkt alleen nuttig als adressenbestand. De respons bij de CID blijkt zeer matig, de vragenlijsten die retour komen worden gekwalificeerd als 'onvolledig of gebrekkig ingevuld'. Het grasduinen in Multipol levert een onwaarschijnlijk laag aantal horeca-incidenten op, zodat de vraag rijst of dit überhaupt wel een zinvolle bron van informatie te noemen is. Het resultaat van al deze problemen is, dat de onderzoekers voor het beantwoorden van hun onderzoeksvragen geen beroep kunnen doen op kwantitatieve bronnen, waarmee de potentie verloren gaat om in generaliserende zin iets over de relatie tussen horeca en verschillende vormen van criminaliteit te zeggen. Wat ik mij in dit verband afvraag is of de onderzoekers ook overwogen hebben om bezoekers van horeca en/of omwonenden van horecapanden te ondervragen over hun ervaringen. Gezien de beperkingen van het hiervoor genoemde materiaal, zouden deze bronnen wellicht interessante aanvullende informatie kunnen verschaffen.

Het valt de auteurs niet euvel te duiden dat er allerlei ellende met bronnen is opgetreden, dat is inherent aan dit soort onderzoek. Bovendien hebben ze zich in zekere mate ingedekt door vooraf te kiezen voor een onderzoeksontwerp waarin een groot aantal verschillende bronnen voorkomt. Er valt echter wel het een en ander af te dingen op de wijze waarop de onderzoekers met hun bronnen zijn omgesprongen. Enkele voorbeelden.

Er vindt nauwelijks een analyse plaats van de geldigheid en betrouwbaarheid van de gegevens uit de diverse bronnen, zodat het voor de lezer niet mogelijk is deze

gegevens op waarde te schatten. Neem de CID-informatie over het aantal horecapanden dat met drugs in verband wordt gebracht. Wat we te weten komen is dat er veel haken en ogen zitten aan deze gegevens. Op welke wijze deze de schatting van het aantal drugsgerelateerde horecapanden beïnvloeden, wordt niet duidelijk gemaakt, de mate waarin sprake is van mogelijke over- of onderschatting blijft daarmee onbekend. In hetzelfde hoofdstuk over drugsoverlast worden 161 horecapanden genoemd die bij een inventarisatie in 1994 (uitgevoerd door de districten) op enigerlei wijze aan drugs werden gerelateerd. Verdere informatie over deze bron ontbreekt, zodat het opnieuw niet mogelijk is de waarde van deze gegevens te bepalen. In de conclusies worden deze gegevens wel beschouwd als 'harde feiten'.

Ook uit de interviews met horeca-ondernemers blijkt dat de geldigheid van de verkregen gegevens niet in het brandpunt van de belangstelling stond. Verwacht mag worden dat het rapporteren van betrokkenheid bij criminele handelingen -in de zin van daderschap of het bieden van gelegenheid- niet het eerste is dat ondernemers aan buitenstaanders willen medelen. Wanneer je bovendien bedenkt dat de interviews zijn afgenomen door politie-agenten, ga je je toch afvragen hoe het met de geldigheid van de geproduceerde gegevens gesteld is. In het boek van H&H vinden we hieromtrent geen overwegingen terug, laat staan pogingen om de opgeworpen (respons)drempels te verlagen. De rapportages van de horeca-ondernemers worden op dit punt ook niet tegen het licht gehouden, terwijl hiervoor wel mogelijkheden aanwezig waren. Van enkele ondernemers waren immers strafbare feiten bekend bij de politie. Het zou interessant geweest zijn hun rapportage af te zetten tegen de kennis van de politie. Deze werkwijze, die bekend staat als 'reversed record check', had kunnen dienen als controle op de geldigheid van de gegevens uit zowel de interviews als de politiebronnen. De auteurs melden ons echter niets over eventuele discrepanties.

In dezelfde lijn past het gebruik van gegevens uit krantenberichten. In veel gevallen zijn deze gebaseerd op andere bronnen waarover we geen kennis hebben, zodat geen inschatting kan worden gemaakt van de waarde van deze gegevens. Het secundaire karakter van de informatie maakt dat de krant niet als een onafhankelijke informatiebron kan worden beschouwd. Je zou de vraag kunnen stellen in hoeverre het nuttig is van een dergelijke bron gebruik te maken.

De auteurs zeggen gebruik te maken van triangulatie, maar doen dat niet. Aan triangulatie ligt de aanname ten grondslag dat het niet mogelijk is de geldigheid en betrouwbaarheid van een meting vast te stellen op grond van het gebruik van één enkel instrument. Door verschillende meetinstrumenten naast elkaar te gebruiken, is het mogelijk eventuele vertekeningen in het onderzoeksresultaat terug te voeren op het gebruik van een bepaald instrument. Dit impliceert dat er een voortdurende vergelijking moet plaatsvinden tussen de verschillende meetinstrumenten om een indruk te krijgen van de geldigheid en betrouwbaarheid van de gegevens. Bij H&H ontbreekt deze analyse. Voorbeeld: politierespondenten zeggen dat 60 procent van de horeca in Rotterdam-West met drugs(handel) in verband staat. Volgens CID-gegevens is dit 20 procent. Nog een voorbeeld: uit de inventarisatie van districten komt naar voren dat 1 op de 21 horecapanden in verband kan worden gebracht met drugs. De CID-inventarisatie komt uit op een schatting van 1 op de 12 horecapanden. De auteurs maken niet duidelijk hoe deze (toch niet geringe) verschillen moeten worden begrepen. Ondanks de discrepanties in de cijfers en het geringe inzicht in de betekenis hiervan,

zien de auteurs geen belemmering om in algemene termen uitspraken te doen over de relatie tussen horeca en drugshandel in Rotterdam.

Het is de vraag of de onderzoekers hun bronnen wel maximaal hebben benut. Dit geldt met name voor de interviews. Bij voortdurende worden respondenten aangehaald die melding maken van verschijnselen, zonder dat duidelijk wordt welke waarnemingen (*if any*) hieraan ten grondslag liggen. Is het gemelde gebaseerd op eigen waarneming, op andermans waarneming, op horen zeggen, op afgeleide waarneming, op herhaalde waarneming, zijn er anderen die de informatie onafhankelijk kunnen bevestigen? Eenvoudige checks op het materiaal, maar ze blijven achterwege. Een voorbeeld uit hoofdstuk 2, daar wordt een aantal narcotica-rechercheurs opgevoerd die hun oordeel geven over de relatie tussen horeca en drugshandel in de stad. H&H concluderen herhaaldelijk dat deze respondenten hun informatie niet 'hard' kunnen maken. (Alsof de informatie daarmee automatisch waardeloos is). Ze verzuimen op dit punt door te vragen om er achter te komen hoe de oordelen tot stand zijn gekomen. De waarnemingen en redeneringen die schuil gaan achter de oordelen van deze rechercheurs kunnen ons immers iets vertellen over de kwaliteit van deze oordelen. Nu blijft het gissen. Het lijkt me, gezien de oppervlakkigheid van de verzamelde gegevens, dan ook een *overstatement* om te spreken van diepte-interviews.

Het is overigens opvallend dat op plaatsen waar de onderzoekers kunnen beschikken over kwantitatieve gegevens, hoe twijfelachtig de geldigheid van dit materiaal ook is, ze een meer kritische houding aannemen tegenover de oordelen van politierespondenten. Dit geldt vooral voor het gedeelte van het boek dat handelt over horeca en drugsoverlast. Verderop in het boek, waar kwesties als prostitutie, vrouwenhandel, illegaal gokken etc. aan de orde zijn, zaken waarover geen kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn, is men aanzienlijk stiller over de kwaliteit van de politieke informatie. In die hoofdstukken zijn nauwelijks kritische commentaren te vinden. Deze discrepantie weerspiegelt bij uitstek het gebrek aan methodisch denken in het onderzoek, omdat de auteurs opmerken dat de informatiepositie van de politie ten aanzien van drugsdelicten juist vele malen groter is dan ten aanzien van andere soorten delicten (zoals ook vrouwenhandel en prostitutie, -waarover ook nog wordt gemeld dat de informatiepositie na de decentralisatie aanzienlijk verslechterd is). Met andere woorden, het enkele feit dat er alternatieve bronnen beschikbaar waren, deed de onderzoekers besluiten een meer kritische houding ten aanzien van de politierespondenten aan te nemen.

Een laatste punt van kritiek dat in dit verband kan worden genoemd, is het algemene gebrek aan onderzoeksverantwoording. Het is vaak niet duidelijk hoe gegevens tot stand zijn gekomen en waarom bepaalde selecties in de bronnen zijn gemaakt. Om de Multipolgegevens te analyseren zijn twee van de zeven districten geselecteerd. Dat er een selectie is gemaakt, valt -met het oog op de grote hoeveelheid handmatig werk dat moest worden verricht- wel te begrijpen, maar het wordt niet duidelijk waarom juist deze twee districten gekozen zijn. Zijn ze representatief voor Rotterdam? Een soortgelijke kwestie speelt bij de keuze van de horeca-ondernemers in het interviewonderzoek. De onderzoekers merken hierover op dat deze groep niet a-select getrokken hoeft te worden, omdat er op basis van dit materiaal geen uitspraken worden gedaan over de omvang van het fenomeen (relatie horeca-criminaliteit). Niet alleen is deze redenering onjuist (omdat de keuze van de onderzoekselementen ook van invloed is op de kenmerken die worden aangetroffen en de relaties die tussen deze

kenmerken bestaan), er wordt ook geen informatie verschaft over de wijze waarop de selectie dan wel tot stand is gekomen. 'Een beetje van alles wat' lijkt het adagium. Het valt niet te controleren in hoeverre de keuze van de respondenten de onderzoeksbevindingen beïnvloedt.

Naast kwesties die verband houden met de uitvoering van het onderzoek moet ook een opmerking worden gemaakt over de manier waarop de auteurs verslag hebben gedaan van hun onderzoek. De wijze waarop het boek is opgebouwd kan nauwelijks als een handreiking naar de lezer worden beschouwd. Op alle niveaus in het boek ontbreekt het aan een heldere structuur. De hoofdstukindeling lijkt toevallig tot stand gekomen. Kwesties die je in één hoofdstuk zou verwachten staan verspreid over verschillende hoofdstukken en zaken die gescheiden zouden moeten worden, staan bij elkaar in één hoofdstuk. Ook binnen de hoofdstukken is het vaak zoeken naar de opbouw. Een kenmerkend voorbeeld van de redactionele slordigheid: in hoofdstuk 1 blijkt dat het delict heling vaak wordt genoemd in verband met de horeca, maar de auteurs besteden er -in tegenstelling tot andere delicten- geen apart hoofdstuk aan. Op een wel heel onverwachte plaats wordt duidelijk waarom dit hoofdstuk niet bestaat: terwijl de auteurs de Multipolgegevens omtrent horeca en drugsoverlast in Rotterdam-Oost presenteren (in hoofdstuk 4), maken ze *en passant* duidelijk dat er geen hoofdstuk over heling is opgenomen, omdat de respondenten daarover te weinig wisten te melden. Enige aanvullende redactie was hier op zijn plaats geweest.

Resumerend kan worden opgemerkt dat het boek 'Foute kroeg' twee gezichten toont. In de vraagstelling en in de opzet van het onderzoek laten de auteurs zien dat ze lering hebben getrokken uit bestaande studies: ze vermijden terminologische vaagheden om de relatie tussen horeca en criminaliteit te duiden en maken gebruik van een groot aantal bronnen, zowel binnen als buiten de politie. Deze variatie zorgt voor een rijk geschakeerd beeld van het horecawezen in relatie tot de (georganiseerde) misdaad. De winst die hiermee wordt geboekt gaat echter verloren bij de uitvoering. Hier vallen veel steken. Door het gebrek aan onderzoeksverantwoording is vaak niet duidelijk welke waarde moet worden gehecht aan de gepresenteerde gegevens. Waar die duidelijkheid wel bestaat, moet worden geconcludeerd dat de geldigheid (en dus de bruikbaarheid) van het materiaal in veel gevallen dubieus is of aantoonbaar gering. Er wordt overigens nauwelijks aandacht besteed aan de geldigheid en betrouwbaarheid van de gegevens: de informatie uit krantenberichten wordt op dezelfde wijze behandeld als de informatie uit CID-bestanden. Discrepanties tussen deze gegevens worden niet onderzocht. De bronnen zijn ook niet optimaal benut, met name bij de interviews is niet het maximale uit de respondenten gehaald. De gebruikte bronnen staan niet toe dat de auteurs in generaliserende termen uitspraken doen over de relatie tussen horeca en criminaliteit in Rotterdam. Dit gebeurt echter wel. Het lijkt er al met al op dat de interesse van de auteurs niet werkelijk uitgaat naar het beschrijven van de relaties die bestaan tussen de horecabranche en verschillende vormen van criminaliteit. De voorkeur lijkt veeleer te liggen bij de beschrijvingen en analyses van organisatieprocessen en beleid, waarmee ook de meeste pagina's worden gevuld.

Ben Rovers,
Erasmus Universiteit Rotterdam, vakgroep Strafrecht en Criminologie